

М. Кривко,

здобувач кафедри земельного та аграрного права
 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ

Вирощування лікарських рослин є одним із різновидів сільськогосподарської діяльності, який на сьогодні залишається недостатньо розвинутим в нашій країні. Потреби ж вітчизняної фармацевтичної промисловості в лікарській рослинній сировині тільки збільшуються. У зв'язку із цим визначення проблемних питань правового регулювання відносин із культивування лікарських рослин є актуальною темою для науки аграрного права.

Одним із договорів, що опосередковує діяльність сільськогосподарських товаровиробників із реалізації лікарських рослин, є договір контрактації. Специфіка лікарських рослин як різновиду сільськогосподарської продукції обумовлює особливості змісту договору контрактації, що потребують вивчення та систематизації на теоретичному рівні. Отже, метою даної статті є встановлення істотних умов договору контрактації лікарських рослин, що обумовлені специфікою предмету даних відносин – лікарськими рослинами.

Відповідно до ст. 713 ЦК України, за договором контрактації сільськогосподарської продукції, виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору [2]. Майже аналогічне визначення міститься й в ст. 272 ГК України [3].

Ст. 638 ЦК України визначає, що істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Відповідно до ч. 2 ст. 713 ЦК України до договору контрактації застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір

поставки, якщо інше не встановлено договором або законом [10].

Отже, першою істотною умовою договору контрактації лікарських рослин є його предмет. Предметом договору купівлі-продажу, виходячи із положень ст. 656 ЦК України, може бути: 1) товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому; 2) майнові права; 3) право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру [10]. Виходячи із загальних положень про договір поставки, лікарські рослини, придбані за договором контрактації, можуть використовуватися покупцем тільки в підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням [10, ст. 712].

Важливо відмітити, що за договором контрактації відбувається переміщення між контрагентами сільськогосподарської продукції, виробленої безпосередньо стороною за договором. Теорією аграрного права звертається увага на ту обставину, що предметом договору контрактації, як правило, є сільськогосподарська продукція у первинному (сирому) вигляді або така, що пройшла лише первинну обробку [4, с. 213; 1]. В контексті лікарських рослин з цього приводу відмітимо наступне. Відповідно до теорії фармакогнозії виділяється поняття лікарських рослин та лікарської рослинної сировини [8, с. 7]. Лікарськими рослинами є цілісні рослини, а лікарською рослинною сировиною – певні частини лікарських рослин, в яких накопичуються корисні речовини, що використовуються в процесі виробництва лікарських препаратів (коріння, листя тощо) [9, с. 7-8]. Однак вказана фармакогностична диференціація, з точки зору законодавства України, не має значення, оскільки відповідно до ст. 1 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» лікарськими рослинами є дикорослі та культурні рослини або їх частини (насіння, бруньки, квіти, плоди, стебла, кореневища), які ви-

користуються в медицині для виготовлення лікарських препаратів [7].

У той саме час необхідно звернути увагу на ту обставину, що лікарські рослини є специфічним предметом договірних відносин, що, на відміну від «класичних» сільськогосподарських культур, мають бути чітко визначені відповідно до своїх фармакологічних характеристик.

В усіх країнах користуються бінарною номенклатурою живих об'єктів, що базується на латинській термінології. Назва виду (рослин, тварин) складається із двох слів: перше – іменник – означає рід, а друге (здебільшого прикметник) разом з першим – вид (*Althaea officinalis* L.). Зустрічаються назви видів, що мають три слова. Назви лікарських рослин та їх родин наводяться латинською та українською мовами [8, с. 5-6].

Різні частини лікарських рослин (лікарська рослинна сировина) також повинні бути визначені в договорі відповідно до вимог міжнародної номенклатури, що використовується в фармакогнозії. Кожен вид лікарської рослинної сировини має свою сировинну фармацевтичну латинську і українську (російську) назву, за якою вона значиться у фармацевтичній чи іншій нормативно-аналітичній документації. Ця назва складається звичайно із двох слів: перше вказує на використаний орган, частину чи виділення рослини (наприклад, *Alabastrae* – пуп'янки, *Vulbi* – цибулини, *Vulbotuberae* – бульбоцибулини). Друге слово означає присвоєне даному об'єктові найменування. Воно часто співпадає з ботанічною назвою роду відповідної рослини, наприклад *Folia Salviae* – листя рослини *Salvia officinalis* L. [8, с. 7].

Таким чином, предметом договору контрактиції лікарських рослин є як цілісні лікарські рослини, так і їх частини (лікарська рослинна сировина), вирощені сільськогосподарськими товаровиробниками, що можуть бути піддані виключно первинній обробці, яка є необхідною для подальшого транспортування лікарських рослин з метою зберігання їх корисних властивостей.

Відповідно до ст. 655 ЦК України за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [10]. Таким чином, можна прийти до висновку, що, крім предмету договору, істотною умовою договору контрактиції є ціна договору. Відносно лікарських рослин на сьогодні чинним законодавством України

не передбачено жодних обмежень щодо встановлення цін на лікарські рослини. У зв'язку із цим визначення ціни договору контрактиції лікарських рослин відбувається відповідно до принципу свободи договору за домовленістю сторін.

Таким чином, відповідно до положень ЦК істотними умовами договору контрактиції лікарських рослин є предмет та ціна договору. Однак істотні умови договору контрактиції сільськогосподарської продукції також передбачені в ч. 3 ст. 272 ГК України. Відповідно до положень даного нормативно-правового акту такими є: 1) види продукції (асортимент), номер державного стандарту або технічних умов, гранично допустимий вміст у продукції шкідливих речовин; 2) кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника; 3) ціна за одиницю, загальна сума договору, порядок і умови доставки, строки здавання-приймання продукції; 4) обов'язки контрактанта щодо надання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції та її транспортування на приймальні пункти і підприємства; 5) взаємна майнова відповідальність сторін у разі невиконання ними умов договору; 6) інші умови, передбачені Типовим договором контрактиції сільськогосподарської продукції, затвердженим у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (на сьогодні не прийнятий) [3].

Встановлення асортименту лікарських рослин за договором контрактиції відбувається відповідно до міжнародної номенклатури лікарських рослин, про що йшла мова раніше.

Визначення якісних характеристик лікарських рослин як істотної умови договору контрактиції лікарських рослин можливі закріплювати шляхом посилання на відповідні норми державних стандартів України щодо характерних особливостей лікарських рослин, які реалізуються (наприклад, Лист стевії медової (*stevia rebaudianabertoni*). Заготівля для промислової переробки: ДСТУ 4776:2007; Насіння стевії медової (*stevia rebaudianabertoni*)).

Обов'язковою умовою договору контрактиції лікарських рослин є визначення гранично допустимого вмісту шкідливих речовин у лікарських рослинах. Щодо цього пункту звернемося до ст. 16–1 Закону України «Про захист рослин», яка передбачає, що для здійснення торгівлі та обігу на території України сільськогосподарської продукції та сировини рослинного походження обов'язковим є отримання сертифіката відповідності даної продукції чи сировини щодо вмісту в них залишкової кількості пестицидів,

агрохімікатів та важких металів. Сертифікат відповідності сільськогосподарської продукції та сировини рослинного походження щодо вмісту в них залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин. Даний сертифікат видається на заявлений обсяг сільськогосподарської продукції та сировини рослинного походження, що супроводжується одним товаросупровідним документом [5]. Отже, визначення в договорі контрактації гранично допустимого вмісту шкідливих речовин у лікарських рослинах повинно відбуватися з урахуванням відповідності конкретної партії (партій) лікарських рослин сертифікаційним вимогам.

Істотною умовою договору контрактації лікарських рослин є також визначення кількості лікарських рослин, яку контрактант приймає безпосередньо у сільськогосподарського виробника. Дана умова зазначається сторонами за домовленістю; жодних законодавчих приписів щодо цього питання немає.

Крім того, серед умов договору контрактації лікарських рослин обов'язково необхідно передбачати порядок і умови доставки, а також строки здавання-приймання лікарських рослин. При визначенні даних умов важливо враховувати особливості зберігання конкретного різновиду лікарських рослин та строки придатності таких рослин до використання для виготовлення лікарських препаратів.

Виходячи із положень ст. 272 ГК України, договір контрактації лікарських рослин повинен передбачати обов'язки контрактанта щодо надання допомоги в організації виробництва лікарських рослин та їх транспортування на приймальні пункти контрактанта.

Законодавство не передбачає можливі варіанти участі контрактанта в організації виробництва лікарських рослин його контрагентом. Теорія аграрного права наводить приклади можливих заходів сприяння контрактантом виробнику у вирощуванні продукції. В.Ю. Уркевич, наприклад, такими називає надання насінневого матеріалу сільськогосподарських культур, добрив, матеріально-технічна допомога в організації виробництва (надання паливно-мастильних, будівельних матеріалів), попереднє фінансування виробництва сільськогосподарської продукції або ж навіть надання кадрової допомоги в організації сільськогосподарського виробництва, організація перевезення виробленої продукції та інше [2, с. 316].

До істотних умов договору контрактації лікарських рослин необхідно також відносити умову встановлення взаємної майнової відповідальності сторін у разі невиконання сторонами умов договору. Такі випадки передбачені ст. 274 ГК України. У договорі контрактації також можуть бути передбачені й інші види відповідальності за невиконання чи неналежне виконання його умов. Враховуючи особливі ризики та складнощі процесу вирощування лікарських рослин, що обумовлені технологічними особливостями, залежність якісних характеристик лікарських рослин, як-то вмісту активних речовин, від природних факторів, з метою підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що провадять діяльність із вирощування лікарських рослин, важливим є встановлення обмежень щодо притягнення їх до цивільно-правової відповідальності.

Крім умов, які прямо визначені законодавством як істотні, такими також є усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. У зв'язку із цим, в контексті особливостей лікарської рослинної сировини як предмету договору контрактації, звертаємо увагу на необхідність врахування під час укладання даного договору й наступних умов.

Лікарські рослини є придатним для виготовлення лікарських препаратів лише протягом певного часу після збирання чи первинної обробки (в залежності від виду лікарської рослини). У зв'язку із цим особливо важливого значення набувають умови зберігання лікарських рослин їх виробником до їх передачі контрактанту. Отже, в договорі контрактації сторони повинні передбачити особливості первинної обробки, якій повинні бути піддані лікарські рослини, а також технологічні вимоги до приміщень, в яких повинні зберігатися лікарські рослини після збирання, як-то температурний режим, допустима вологість приміщень, доступ сонячного світла тощо. Дані особливості повинні передбачатися сторонами договору, виходячи із відповідних вимог, що ставляться фармацевтичними виробниками до конкретного виду лікарських рослин.

Фактор швидкої втрати лікарськими рослинами своїх корисних властивостей після збирання також необхідно враховувати під час укладання договору контрактації шляхом закріплення положення про особливості транспортування лікарських рослин від виробника до контрактанта. Сторонами договору контрактації повинні бути передбачені види транспортних засобів, особливості пакувальних матеріалів, а також строки транспортування. Дані умови повинні встановлюватися з урахуванням

особливостей та строків зберігання конкретного виду лікарських рослин чи лікарською рослинної сировини.

Підводячи короткий підсумок аналізу істотних умов договору контрактації лікарських рослин сільськогосподарськими товаровиробниками, необхідно відмітити наступне:

1. Предметом договору контрактації лікарських рослин є лікарські рослини (цілісні рослини чи їх частини – лікарська рослинна сировина), що повинні бути визначені в договорі відповідно до вимог міжнародної номенклатури, та відносяться до лікарських рослин відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про насіння і садивний матеріал». Предмет договору повинен бути належним чином конкретизований, як то повинні визначатися види лікарських рослин, їх відповідність певним державним стандартам, відповідність їх якості вимогам сертифікації сільськогосподарської продукції щодо вмісту в них залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів.

2. Іншими істотними умовами договору контрактації лікарських рослин необхідно вважати ціну, кількість лікарських рослин, порядок і умови доставки, строки здавання-приймання лікарських рослин, обов'язки контрактанта щодо надання допомоги в організації виробництва лікарських рослин та їх транспортування на приймальні пункти контрактанта, умови взаємної відповідальності сторін за договором контрактації, особливості та умови зберігання лікарських рослин після збирання та/або первинної обробки до передачі їх контрактанту, умови транспортування лікарських рослин.

Ключові слова: лікарські рослини, сільськогосподарський товаровиробник, контрактація лікарських рослин, культура лікарських рослин.

Стаття присвячена визначенню істотних умов договору контрактації лікарських рослин. Коротко охарактеризовано предмет даного договору та інші істотні умови, що витікають із положень чинного законодавства. Крім того, з урахуванням особливостей лікарських рослин як різновиду сільськогосподарської продукції, пропонуються додаткові умови, за якими між сторонами договору контрактації повинна бути досягнута згода.

Стаття посвящена определению существенных условий договора контрактации лекарственных растений. Кратко охарактеризован предмет данного дого-

вора и другие существенные условия, вытекающие из положений действующего законодательства. Кроме того, с учетом особенностей лекарственных растений как разновидности сельскохозяйственной продукции предлагаются дополнительные условия, по которым между сторонами договора контрактации должна быть достигнута договоренность.

The article is devoted to the determining of the essential elements of the contractual agreement of the medical plants. It is shortly described the subject matter of this agreement and other essential elements followed from the current legislation. It is offered the supplementary conditions that the parties of the contractual agreement have mutually to agree upon too. These conditions are determined with the peculiarities of the medical plants as the kind of the agricultural products.

Література

1. Батигіна О.М. Загальна характеристика договорів, які укладаються на оптовому ринку сільськогосподарської продукції / О.М. Батигіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nouai_pravo/2011_165_2/11bot.pdf.

2. Договір як універсальна правова конструкція: монографія [Текст] / А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О.П.Євсєєв та ін.; за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – 432 с.

3. Господарський кодекс України : закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page3>.

4. Мельничук О.Ф. Законодавство та право в агропромисловому комплексі України [Текст] : Навчальний посібник / О.Ф. Мельничук, Н.М. Опольська. – Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2011. – 334 с.

5. Про затвердження порядків видачі погодження на ввезення на територію України засобів захисту рослин, сертифіката відповідності сільськогосподарської продукції та сировини рослинного походження вимогам щодо вмісту в них залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів і сертифіката про дотримання регламентів застосування пестицидів і агрохімікатів : постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року

№ 1378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1378-2011-%D0%BF>.

6. Про захист рослин : закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/180-14>.

7. Про насіння і садивний матеріал : закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/411-15>.

8. Солодовниченко Н.М. Лікарська рослинна сировина та фітопрепарати

[Текст] : Посіб. з фармакогнозії з основами біохімії лікар. рослин / Н.М. Солодовниченко, М.С. Журавльов, В.М. Ковальов. – Х. : Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2001. – 408 с.

9. Терехин А.А. Технология возделывания лекарственных растений [Текст] : Учебное пособие / А.А. Терехин, В.В. Вандышев. – М. : РУДН, 2008. – 201 с.

10. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

УДК 347.453.6

А. Федорончук,

аспірант кафедри цивільного права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ПРОКАТУ

Під час укладення договору прокату в наймодавця та наймача виникають права й обов'язки, які зосереджені навколо дій, пов'язаних із переданням, користуванням та поверненням речі.

Проблематика прав та обов'язків сторін за договором прокату досліджувалася ученими-юристами в різних аспектах. Дослідження в цій сфері проводили А.Ю. Кабалкін, Л.В. Саннікова, Г.І. Петришева, Е.Д. Соколова, Е.Л. Плоом, Н.О. Барінов, С.Н. Мизров, В.В. Вітрянський, М.І. Брагінський, С.М. Мартин, Н.Д. Міловська, І.Р. Калаур, Л.Л. Тарасенко та інші. Незважаючи на те, що зазначеними питаннями цікавилися багато дослідників, проблематика прав та обов'язків сторін за договором прокату не достатньо висвітлена. Зокрема, не проводилось їх комплексне порівняльне дослідження із правами й обов'язками, які виникають із договору найму (оренди) та Закону України «Про захист прав споживачів», що й є метою нашого статті. З огляду на зазначене, вказана сфера наукових пошуків є досить актуальною, а тому потребує подальшого вивчення.

Основні права й обов'язки сторін за договором прокату закріплені у параграфі 2 глави 58 Цивільного кодексу України (ст. 789–791). Оскільки договір прокату є різновидом договору найму, частина прав

та обов'язків сторін міститься в загальних положеннях про найм (оренду) – параграф 1 глави 58 ЦК України.

Регулювання відносин прокату відбувається також на рівні спеціальних підзаконних нормативно-правових актів, серед яких особливе місце посідає Порядок надання в тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку (далі – Порядок), який затверджений наказом Українського союзу об'єднань, підприємств та організацій побутового обслуговування населення від 16.12.1999 р. № 46. Даний акт визначає єдиний механізм та єдині на території України умови й вимоги видачі, користування і повернення предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку.

Якщо у відносини прокату вступають споживачі (фізичні особи), такі відносини підлягають регулюванню Законом України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII (в редакції від 02.12.2012 р.). Практично всі права й обов'язки споживачів, закріплені у ст. 4 Закону, відтворені в Порядку, проте в дещо іншому формулюванні.

Особливістю договору прокату є те, що в тимчасове користування можуть передаватися різноманітні предмети як культурно-побутового призначення й господар-